

Energiatehokas rakennus ja alue tulevaisuudessa

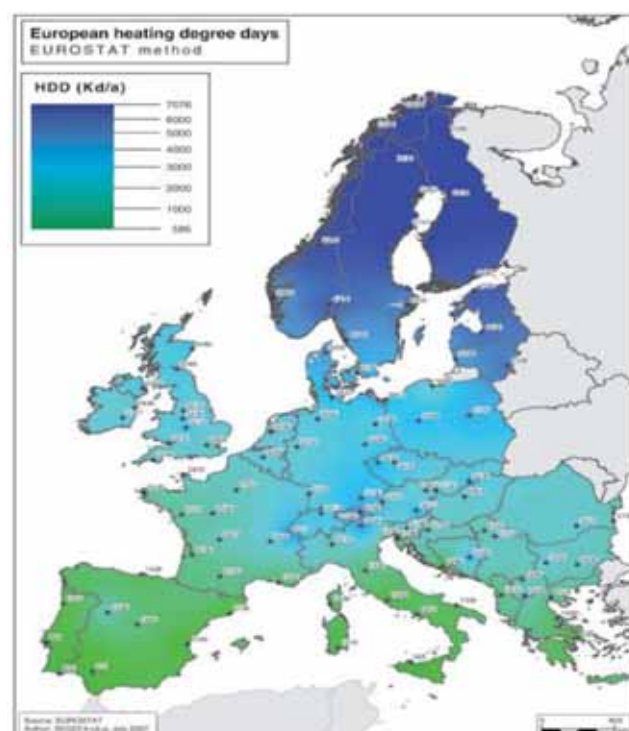
Jyri Nieminen
VTT

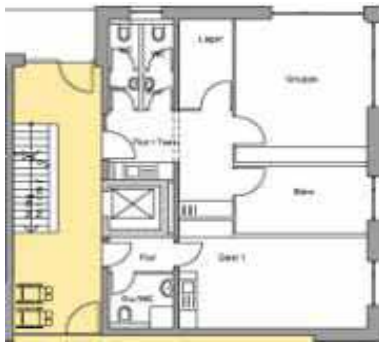
VTT VALTION TEKNILLINEN TUTKIMUSKESKUS

Eurooppalaisia tavoitteita

Tanska	-75%	2020
Ranska	Energiapositiiviset rakennukset	2020
Saksa	Vain päästötöntä tai uusiutuvaa energiaa	2020
Unkari	0-emissiorakennukset	2020 *)
Hollanti	Energianeutraalit rakennukset	2020
Norja	Passiivitalo	2020
Englanti/ Wales	0-CO ₂	2016
Suomi	Lämmitystarve -30 % Energiantarve -20 % (2010) Passiivitalot?	2010 2012 2015
EU	CO ₂ : -60 ... 80 % Uusi EPBD: - Nollaenergiarakennukset - Korjausrakentamiselle omat energiatehokkuusvaatimukset	2050 2012 ...19

Passiivitalo

- Mikä on passiivitalo
  - Kustannustehokas energiantarpeen minimitaso
  - Perusratkaisu nollaenergiatalolle
  - Vapaaehtoinen standardi
  - Tunnetuin energiatehokkaan rakentamisen standardi Euroopassa
  - Noin 10 000 toteutettua passiivitaloa Euroopassa
- Konseptin ongelmat
  - Ohjaa suuriin taloihin erityisesti pientaloissa
  - Ohjaa arkkitehtuuria
  - Ohjaa toiminnallisten ominaisuuksien heikentämiseen (varastot, ikkunapinta-ala, huonekorkeus)
  - Toiminnallisen yksikön laskenta

3

Jyri Nieminen 02.12.2009

Passiivitalo

	Saksa	Suomi		
		Etelä-	Keski-	Pohjois-
Lämmitystarve, kWh/m ²	≤ 15	≤ 20	≤ 25	≤ 30
Lämmitystehon tarve, kWh/m ²	10		-	
Primäärienergian tarve, kWh/m ²	≤ 120	≤ 130	≤ 135	≤ 140
Yliämpötunnit vuodessa sisälämpötila > 25°C, %	10		-	
Ilmavuotoluku, n ₅₀ 1/h	0,6		≤ 0,6	
Toiminnallinen yksikkö, m ²	Treated floor area	Bruttoala		
Laskentamenetelmä	PHPP	Valinnainen		

4

Jyri Nieminen 02.12.2009

Passiivitalon vertailua nykytasoon

		MATALAENERGIATALO				
		C3 2008	C3 2010	Arvas 2012	PASSIIVITALO	...NOLLAENERGIATALO
US	W/m ² K	0.24	0.17	0.14	0.07 – 0.15	... off-the-grid periaate
AP _{maanv}	W/m ² K	0.24	0.16	0.16	0.08 – 0.14	
YP	W/m ² K	0.15	0.09	0.09	0.06 – 0.09	
IKK _{av.}	W/m ² K	1.4	1.0	1.0	0.7 – 0.85	
IKK _{kiinteä}	W/m ² K	1.4	1.0	1.0	0.6 – 0.85	
OVI	W/m ² K	1.4	1.0	1.0	0.4 – 0.7	
LTO	W/m ² K	30%	50 %	75%	> 80%	
TIIVEYS n ₅₀		4.0	2.0/4.0	2.0	≤ 0.6 (mitattuja arvoja 0,09 – 0,57)	

Rakennettuja passiivitaloja

Vantaa:

Kokonaisenergian tarve < 70 kWh/m²

Tilojen lämmityksen energiantarve < 20 kWh/m²

Valkeakoski:

Kokonaisenergian tarve < 60 kWh/m²

Tilojen lämmityksen energiantarve < 25 kWh/m²

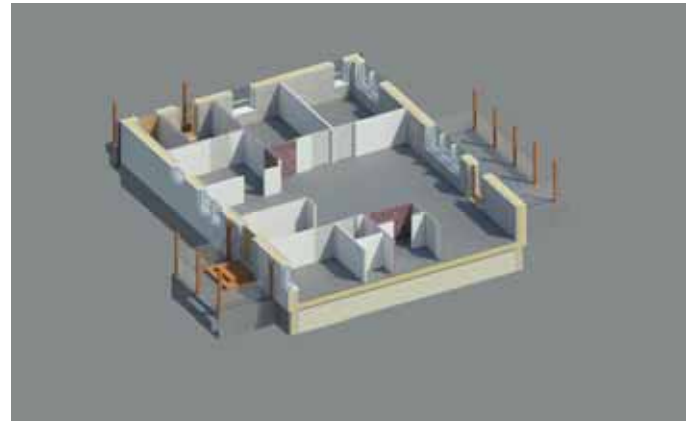

Helsinki:

Tilojen lämmityksen energiantarve < 20 kWh/m²

Passiivitalo, Mäntyharju 2009

Arkkitehtisuunnittelu Tuija Mustonen

- Ulkoseinä 0,10 W/m²K
- Yläpohja 0,07 W/m²K
- Alapohja 0,09 W/m²K
- Ikkunat 0,60 W/m²K
- Ovet (umpiovet) 0,82 W/m²K
- Ovet (lasiovet) 0,90 W/m²K

Kokonaisenergian tarve < 50 kWh/m²Tilojen lämmitystarve < 25 kWh/m²Ilmavuotoluku n₅₀ = 0,09 1/h

Jyri Nieminen 02.12.2009

7

Matalaenergiakerrostalo

Keksintö 1930-luvulta: Töölöläinen matalaenergiatalo

ni Helsingin
ha talo kuluttaa
ää melkein
vähän kuin
energiatalo.

lo kulutti samana vuonna
51 kilowattituntia kuutiota
kohti.

ENERGIATEHOKKAAN vanhas-
ta talosta tekevät sen raken-
nustapa ja muoto.
"Massiiviset tiilestä ja beto-
nista rakennetut seinät pitävät
kylmän ulkona", kertoo Hel-
singin Energian kaukolämpö-
johtaja Veikko Hokkanen, jo-
ka asuu talossa.

"Ja umpikorttelirakenne ta-
etta joka talossa on kaksi
ntä seinää, toisin kuin
missä pistetalossa."
"aikalla muuratun
minen maksaisi
in valtavasti.
n nykyle-
kuitenkin
nlaiseen

HS 23.11.2009

Adlonin talo, kuten useimmat muutkin Töölöntorin umpikortteli-
talot, on rakennettu 1930-luvulla.

- Tilojen ja veden lämmityksen energiankulutus
- 32 kWh/h-m³ > 100 kWh/h-m² (2008)
- C3/D3 2010: ~100 kWh/h-m² (TRY)
- MEP 2010: ~80 kWh/h-m² (TRY)
- Passiivikerrostalo: ~60 kWh/h-m² (TRY)

Jyri Nieminen 02.12.2009

8

Passiivikerrostaloja Saksassa

	P1	P2	P3	P4	P5	P6
U-arvo [W/m ² K]						
- Seinä	0,13	0,10	0,11	0,13	0,11	0,14
- Yläpohja	0,10	0,09	0,11	0,09	0,10	0,11
- Alapohja	0,12	0,12	0,12	0,15	0,13	0,15
- Ikkuna	0,88	0,80	0,87	0,81	0,80	0,82
Ilmanvaihtotapa ¹⁾	HK	K	OH	--	OH	HK
Ilmanvaihdon oletusarvo [1/h] ²⁾	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4
IV LTO hyötysuhde [%]	--	82	--	--	--	--
Ilmavuotoluku n ₅₀ [1/h]	0,3	0,39	0,3	0,3	0,4	0,6
Vertailupinta-ala [m ²]	1927	1267			3820	3607
Asuntojen lukumäärä [kpl]	19	14	18	19	46	45
Lämmönlähde	kaasu- kattila	--	kaasu- kattila	--	pelletti- kattila	kaasu- kattila
Lämmityksen energiantarve [kWh/m ²]	13	15	15	14	15	15
Primäärienergian tarve [kWh/m ²]	--	119	101	96	--	--

- 1) HK = huoneistokohtainen ilmanvaihtokone
 K = keskitetty ilmanvaihto
 OH = osittain hajautettu ilmanvaihto asuntoryhmittäin
- 2) Oletusarvo PHPP-laskentatyökalussa

9

Jyri Nieminen 02.12.2009

Saksalainen passiivitalo Helsingissä?

Saksalaisten passiivikerrostalojen energiantarve keskimääräisillä arvoilla ja Suomen Rakentamismääräysten mukaisesti:

Kulutuskohde	Energiantarve [kWh/m ²]	Primäärienergia [kWh/m ²]
Tilojen lämmitys	20	8
Käyttöveden lämmitys	29	12
Huoneistosähkö	25	53
Kiinteistö sähkö	11	25
Yhteensä	84	98

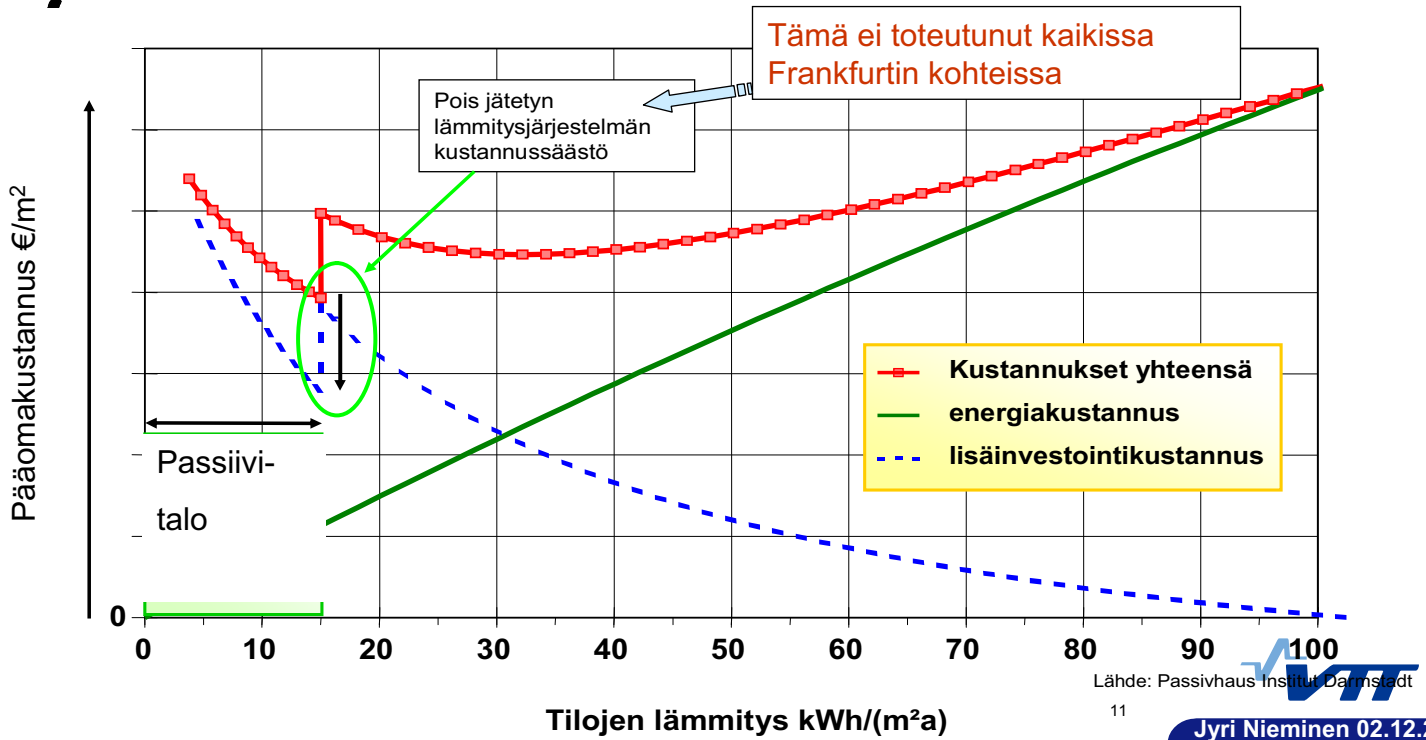
10

Jyri Nieminen 02.12.2009

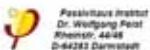
Kustannusoptimointi

Energiatehokkuuden kustannusvaikutus

Saksalainen passiivitalon määritelmä Suomessa?

Zertifikat
 Das Passivhaus Institut bescheinigt dem Gebäude
 Passivhaus, Passivnr. 100, D-10000 Passivhaus

Bauherr: Familie ...
 Passivnr. 100, D-10000 Passivhaus

Architekt: ...
 Passivnr. 101, D-10001 Passivhaus

Hautechnik: ...
 Passivnr. 102, D-10000 Passivhaus

Das Zertifikat
qualitätsgeprüftes Passivhaus

Die Planung des Gebäudes erfüllt die vom Passivhaus Institut vorgegebenen Kriterien für Passivhäuser. Bei sorgfältiger Bauausführung genügt es den folgenden Anforderungen:

- Das Gebäude hat einen konstant ausgeprägten Wärmeschutz und hervorragende hochwertige Anbauelemente. Der sommerliche Wärmeschutz wurde beachtet. Der Heizwärmebedarf ist begrenzt auf **15 kWh pro m² Wohnfläche und Jahr**.
- Die Gebäudemasse besitzt eine gemäß ISO 9172 geprüfte, sehr gute Luftdichtheit, die eine Zugluftfreiheit und einen geringen Energieverbrauch ermöglicht. Die Luftwechselrate über die Gebäudemasse wird bei 30 Pascal Druckdifferenz begrenzt auf **0,4 je Stunde, bezogen auf das Gebäudeluftvolumen**.
- Das Haus verfügt über eine kontrollierte Wohnraumlüftung mit hochwertigen Filtern, hocheffizienter Wärmerückgewinnung und hohem Stromwirkungsgrad. Dadurch werden eine hohe Innenluftqualität und zugleich ein niedriger Energieverbrauch erreicht.
- Der gesamte jährliche Primärenergieverbrauch für Heizung, Warmwasserbereitung, Lüftung und Haushaltsstrom zusammen beträgt bei Standard-Nutzung nicht mehr als **120 kWh pro m² Wohnfläche und Jahr**.

Das Zertifikat ist nur in Verbindung mit dem Zertifikatsausdruck zu verwenden. Hieraus gehen die genauen Werte für dieses Gebäude hervor.

Passivhäuser bieten eine sehr gute Luftqualität im Sommer und im Winter. Sie können mit geringem Aufwand (erhöht) werden, z.B. durch eine Nachrüstung der Zuluft. Die Gebäudemasse von Passivhäusern ist auf der Innenseite geschont, was die Temperaturen der äußeren Oberflächen unterscheidet sich kaum von der Raumlufttemperatur. Durch die hohe Dichtheit und Zugversicherungen bei normaler Nutzung abgrenzbar. Die Wohnraumlüftungsvorrichtung stellt eine gleichzeitige gute Innenluftqualität sicher. Die Heizkosten in einem Passivhaus sind sehr gering. Wegen des niedrigen Energieverbrauchs bieten Passivhäuser eine hohe Sicherheit bei künftigen Energiepreiserhöhungen oder Energieerklärungen. Darüber hinaus wird der Umwelt global geschont, da Energieerzeugung sehr sparsam eingesetzt und nur geringe Mengen von Kohlendioxid (CO₂) und von Luftschadstoffen emittiert werden.

ausgestellt:
 Darmstadt, den 14. Dezember 2007

Dr. Wolfgang Feist

- Toiminnallinen yksikkö suunnittelussa käytettävissä olevan lattiapinta-alan neliometri (treated floor area)
  - Porrashuoneita, kiintokalusteiden alustoja ja seinän vierustojen kapeaa vyöhykettä ei lasketa pinta-alaan
- Ilmanvaihto tarveperustaista, kokonaisilmanvaihto $\leq 0,4$ 1/h.
- Ilmanvaihdon lämmön talteenoton vuosihyötysuhde $> 85\%$
  - Huoneistokohtaiset ilmanvaihtokoneet, raitisilman esilämmitys

Rakenteiden U-arvot $< 0,09$ W/m²K.

Ikkunapinta-ala $\leq 16\%$ käytettävissä olevasta lattiapinta-alasta. Ikkunan (1,2 x 1,2 m²) U-arvo $< 0,7$ W/m²K.

Kompakti muoto

- Pinta-ala / tilavuus A/V = 0,2 – 0,4

Mikä on nollaenergiatalo?

Primäärienergian perusteella (net zero primary energy use)

- Rakennuksessa tuotetun uusiutuvan energian ylijäämä on vähintään yhtä paljon kuin käytetyn uusiutumattoman energian määrä kerrottuna primäärienergiakertoimella. EU:n ehdottama määritelmä

Energian kokonaiskulutuksen perusteella (net zero site energy use)

- Rakennuksessa tuotetun uusiutuvan energian ylijäämä on vähintään saman verran kuin käytetyn uusiutumattoman energian määrä. Suomen ilmastoon soveltuva määritelmä
- Pilotit: Järvenpää, Kuopio, Solar Decathlon

Pietarsaaren IEA5-talosta nollaenergiatalo

Perusratkaisu

- Ostetun lämmitysenergian kulutus 13 kWh/m²
- Ostetun energian kokonaiskulutus 48 kWh/m²
- Keinovalikko: Ulkovaippa, ilmanvaihto, maalämpö, aurinkolämpö ja -sähkö

	Pietarsaari 1993	Tavallinen 2010
Komponentti	U-arvo [W/m²K]	
Ulkoseinä	0,12	0,17
Katto	0,09	0,09
Lattia	0,1	0,16
Ovi	0,4	1,0
Ikkuna	0,7	1,0

Pietarsaari IEA5 vuoden 1993/2008 teknologialla

Kulutuskohte	Energian tarve kWh/m ²	Talossa tuotettu kWh/m ²	Hyötyenergia kWh/m ²	Ostettu energia kWh/m ²
Lämmitys - lämpöpumppu - jälkilämmitys - aurinkolämpö	65/55	12/12	27/28	20/15 6/0
Talotekniikka ja kotitaloussähkö - verkkosähkö - aurinkosähkö	33/25	11/45		33/25 -11/-45
Yhteensä	98/80	23/57	27/28	48/-5

Ostettu energia = Energiantarve - talossa tuotettu - hyötyenergia
= Nettoenergia

15

Jyri Nieminen 02.12.2009

Nollaenergiatalot Kuopioon ja Järvenpään

ARKKITEHTISTUDIO
KUJALA & KOLEHMAINEN OY

- Bruttoala 2120 m²
  - Lämmityksen energiantarve 12 kWh/m²
- Huoneistoala 1670 m²
  - Lämmityksen energiantarve 15 kWh/m²
- Passivhaus Institutin määrittelemä laskentapinta-ala ~ 1500 m²
  - Lämmityksen energiantarve 17 kWh/m²
- Kuopion nollaenergiatalo Darmstadtissa:
  - Bruttoala: 6 kWh/m²
  - 'treated floor area': 8 kWh/m²

16

Ratkaisut nollaa kohti

ARKKITEHTISTUDIO
KUJALA & KOLEHMAINEN OY

- Aurinkosähkö ja -lämpö
- Maalämmön hyödyntäminen ilmanvaihdon esilämmitykseen
  - Esilämmitysteho 12 kW
  - Ilmanvaihdon vuosihyötysuhde > 80 %
- Muuta
  - Lämmöneristys: U-arvot < 0,9 W/m²K
  - Huoneistokohtainen veden- ja energianmittaus
  - Aurinkolämpö ja - sähkö
  - Varjostus!!!
  - Energiaa tuottavat hissit
  - A++ sertifioidut kodinkoneet ja LVI-tekniikan laitteet
  - Energiatehokas valaistus

17

Uusiutuvan energian tuotanto rakennuksissa

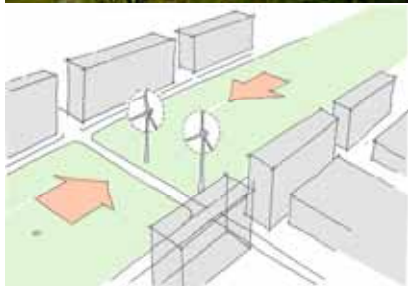
- Aurinkolämpö: 64 000 kWh ~ 100 % tarpeesta, 210 m² keräinpinta-ala
- Aurinkosähköpaneelien pinta-ala:
  - Vaihtoehto 1: 185 m² => 22000 kWh ~ 100 % kiinteistösähkön tarpeesta
  - Vaihtoehto 2: 490 m² => 67 000 kWh ~ 100 % kokonaissähköstä
    - Tila ei riitä!
  - Vaihtoehto 3: Tuulienergia: 30 kW => 60000 – 70000 kWh
- Ongelmat:
  - Tuotannon ja kulutuksen eriaikaisuus
  - Lämmön ja sähkön syöttäminen verkostoihin

18

Uusiutuvien energioiden tuotanto rakennuksissa/alueilla

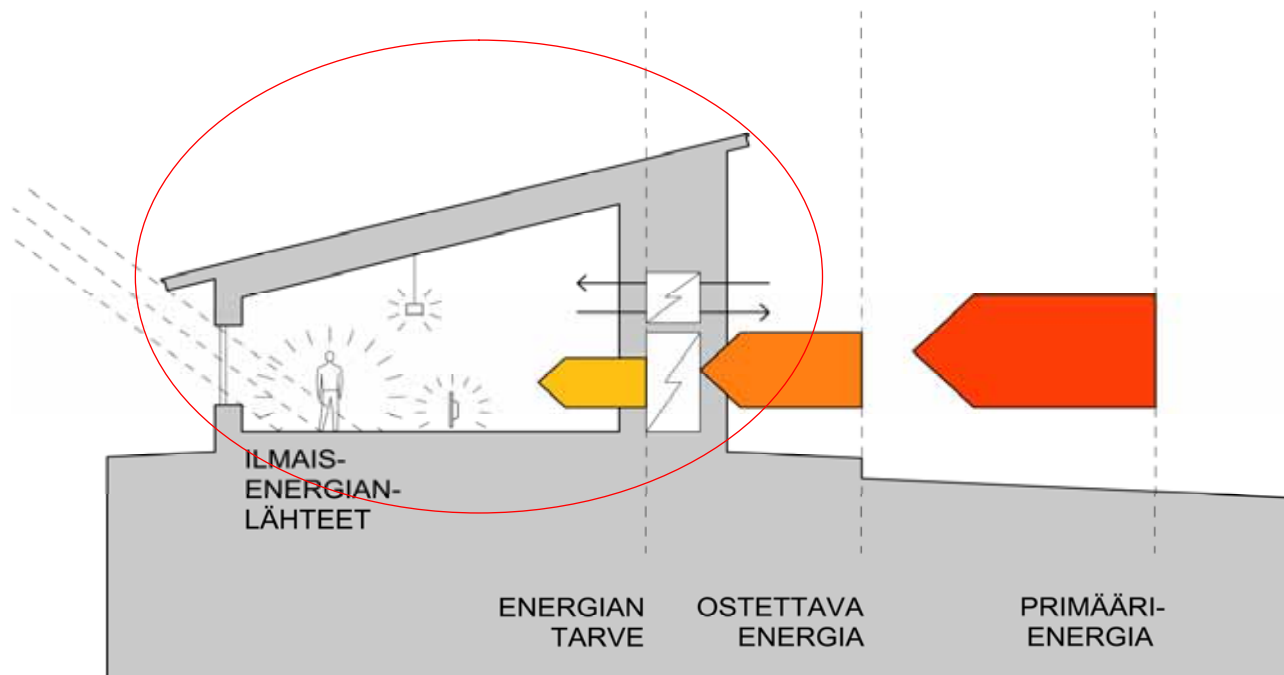
- Syöttötariffit: rakennus ostaa ja myy energiaa
- Kulutuksen ja tuotannon eriaikaisuus
- Edellytykset ja mahdollisuudet:
  - Energiaketjun hallinta/älykkäät verkot
  - Aluelämpö
  - Hajautettu energiantuotanto
  - Useiden tuottajien energiaverkot
  - Yksinkertainen talotekniikka:
    - => kustannusten hallinta
    - => toimintavarmuus

19

Jyri Nieminen 02.12.2009

Energiantarve

Rakentamisen ja rakennustuotteiden valmistuksen energia ja hiilijalanjälki

20

Jyri Nieminen 02.12.2009

Alue-energiavaihtoehdot

Vaihtoehtoiset ratkaisut sähkön ja lämmön tuotantoon

Suurten kiinteistöjen, asuinalueiden, kaupunginosien tai kaupunkien energiatehokkuuden analysointi

- Energian tarve: lämmitys, jäähdytys, sähkö
- Huipputehot
- Paikallinen energiantuotanto ja verkostot

Elinkaarinäkökulma:

- Lämpöenergian hinta, kun kaikki kustannukset otetaan huomioon

Energia ratkaisun elinkaari edullisuus

23

Jyri Nieminen 02.12.2009

Energiaa tuottavat talot, Freiburg, DE

Solarsiedlung, Freiburg – Arkkitehti Rolf Disch

24

Jyri Nieminen 02.12.2009

Jalkapalloareena, Freiburg, DE

- Aurinkosähköpaneelit katsomojen kattorakenteina
- Kaupungin asukkaat perustivat osakeyhtiön hallitsemaan "sähköntuotantolaitostaan"

Kuva: International developments and a framework for action Coordinator Maryke van Staden, European CCP Campaign ICLEI-Local Governments for Sustainability. Kuntien ilmastokonferenssi 6.-7.5.2008

25

Jyri Nieminen 02.12.2009

Onsala, Ruotsi

Rivitaloyhtiön autotallien ja lämpökeskuksen kattoihin integroidut keräimet tuottavat noin 25 % talojen lämmöntarpeesta

Dalenbäck, Jan-Olof. 1998. European large-scale solar heating plants [verkkodokumentti]. Saatavissa: <http://www.hvac.chalmers.se/cshp>

26

Jyri Nieminen 02.12.2009

Rautatieasema, Woking Borough County, UK

Rautatieaseman laiturit katettiin valoaläpäisevillä aurinkosähköpaneelilla tavallisen katemateriaalin sijaan.

Kuvat: Woking Borough Council A Small Community - Leading the Way
Managing Director John Throp, Thamesway Ltd, United Kingdom.
Kuntien ilmastokonferenssi 6.-7.5.2008

27

Jyri Nieminen 02.12.2009

Beddington Zero-Energy Development – BedZED, UK

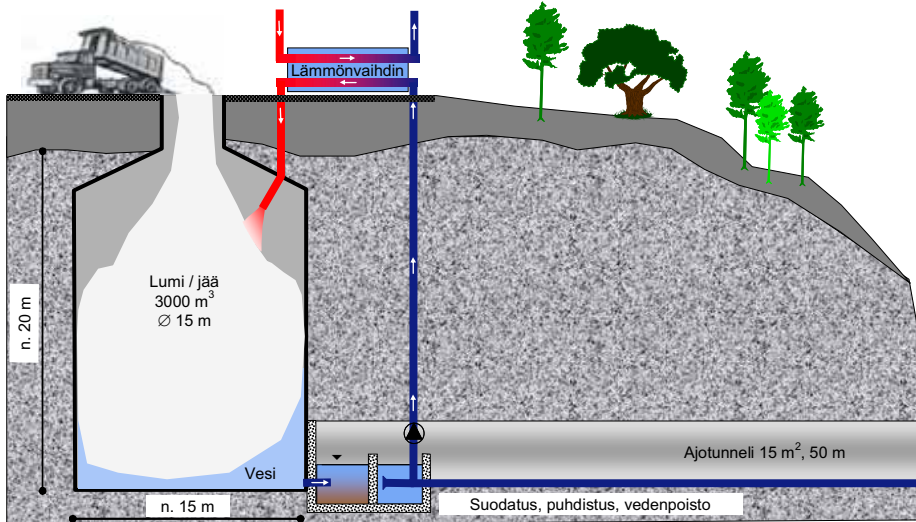

28

Jyri Nieminen 02.12.2009

Uusiutuvan energian käyttö alueviilennyksessä

Periaatekuva lumen kalliovarastosta

Viilennysenergian tarve:
Voidaan pienentää passiivisin
keinoin vähintään 60%

Yksinkertaiset järjestelmät =>
kustannustehokkuus

Lumivarasto: säästöä lumen
kuljetuskustannuksista

Jäähdytysenergian hinta riippuu
kokonaisratkaisusta

29

Jyri Nieminen 02.12.2009

Esimerkki: aluelämpölaitos

- Rakennukset energiatehokkaita: lämmitystarve alle 50% uusien pientalojen lämmitystarpeesta
- Hakelaitos tuottaa aluelämmön pientaloalueelle, kahdelle olemassa olevalle oppilaitokselle ja rivitaloalueelle.
  - pientaloalue noin 15 000 k-m²
  - rivitaloalue noin 2 000 k-m²
  - oppilaitokset noin 5 000 k-m²
- Olemassa olevien rakennusten öljylämmitys korvataan aluelämmöllä

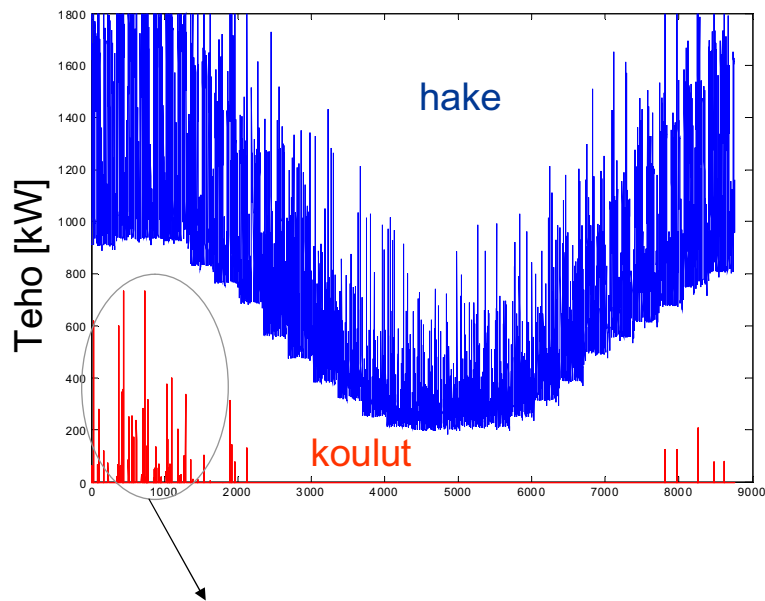
Aika [h]

30

Jyri Nieminen 02.12.2009

Laitoksen mitoitus: huippukulutus / kesäaika

Laitoksen hinta määräytyy huipun perusteella

- Kesällä jatkuva lattialämmityksestä johtuva kulutus 500 W / talo
- Vaihtelevaa lisäkulutusta käyttövedestä
  - Keskilämmitysteho (3 asukasta) noin 400 W
- Lämpötilan ylläpitämiseksi ohitusventtiilit
  - keinotekoinen kierrätys
  - vaihtoehto: korkeampi syöttölämpötila
  - Lämpöhäviö 90 kW = 110 % nettokulutuksesta
- Aurinkolämpö ja sen varastointi?

Esimerkki alue-energiaratkaisun analysoinnista

Vertailuperusta

Talotaso
Taloryhmätaso
Aluetaso
Maa/vesistölämpö
Pelletti/hakelämpö
Elinkaarikustannusvertailu, 20 vuoden jakso

Tulokset

Aluejärjestelmä edullisin
Hakelämmön edut ja ongelmat:
• Pääoma- ja elinkaarikustannukset alhaisimmat
• Hakkeen saatavuus, kuljetusmatkat
Maa/vesistölämmön edut:
• Pieni ostoenergian tarve
• Riippumattomuus kuljetuksista
• Energialähteen alueellinen riittävyys
Ympäristönäkökulma
• Vaihtoehtojen primäärienergian tarpeet pieniä
• Hiilijalanjälki pieni

Suosituks

Hakelaitos
Pitkäaikainen sopimus hakkeen toimittajan kanssa
Rakennustasoiset kokonaisratkaisut
Toimijoiden ja rakennuttajien sitouttaminen
Käyttöopastus: isännöinti, huoltoyhtiö, asukkaat

Jyri.nieminen@vtt.fi

